

# Onsterfelijk schoon

DE LANDSCHAPPEN VAN ANDREAS SCHELFHOUT (1787-1870) EN ZIJN LEERLINGEN

*De bewondering voor de zomer- en winterland- schappen van Schelfhout was in het midden van de negentiende eeuw zó groot, dat critici hem de lovende bijnaam 'moderne schildervorst van het landschap' gaven. De impressionistische visie maakte echter dat zijn geïdealiseerde romantische landschappen tegen het einde van die eeuw passé raakten. Pas na de Tweede Wereldoorlog ontstond er een hernieuwde belangstelling.*

Onsterfelijk schoon. Met deze woorden omschreef de schilder David Bles het oeuvre van Andreas Schelfhout (1787-1870) op diens begrafenis. Een van de grootmeesters van het romantische landschap werd zo op een waardige wijze geëerd. Bles was niet de enige die hem lof toezwaaide. Schelfhout werd door tijdgenoten algemeen bewonderd. De woorden 'onsterfelijk schoon' bleken profetisch. Schelfhouts oeuvre zou de generaties na hem overleven en een steeds bredere waardering krijgen. Geen betere titel als deze dus, voor een tentoonstelling van de romantische schilderkunst van Andreas Schelfhout en diens leerlingen, de eerste omvangrijke verkooptentoonstelling van zijn werk na zijn overlijden in 1870.

## De winter als blijvende traditie

Schelfhout was al 24 jaar oud en vader van twee kinderen, toen hij in 1811 de vergulderij en lijstenmakerij van zijn vader verliet om de overstap te maken van ambachtelijk naar vrij kunstenaar. Daartoe ging hij in de leer bij Joannes Breckenheimer (1772-1856). Deze onderwees hem in de regels van het perspectief en zette hem aan tot het bestuderen van de grote meesters van de zeventiende eeuw, onder andere in de schildrijngalerij van Willem V aan het Buitenhof. Of hij daar

werk van de zeventiende- eeuwse meesters Hendrick Avercamp en Aert van der Neer zag is niet bekend, maar in 1812 schilderde hij zijn eerste winter, een door Schelfhout herontdekt genre dat in de achttiende eeuw de belangstelling van schilders en kunstliefhebbers had verloren. In 1818 ontving hij op de Tentoonstelling van Levende Meesters in Amsterdam de eerste lovende kritieken op een wintertafereel. Daarna ging het bergopwaarts met zijn carrière. Zijn succes dankte Schelfhout voor een groot deel aan zijn ijsgezichten, maar het idee dat Schelfhout vooral deze voorstellingen schilderde is onjuist. Zomerse landschappen - waaronder panorama's, strand- en duin-gezichten, heidelandschappen en bos- en riviergezichten - vormden een wezenlijk en gevarieerd deel van zijn oeuvre. Ook maakte hij zelfs enkele keren een hondenportret en een stadsgezicht (afb. 1 en 5).

Aanvankelijk leunde Schelfhout voor zijn wintergezichten nog sterk op zeventiende- eeuwse voorbeelden. De toets is stijf, het licht staalkleurig en egaal en de figuren doen denken aan sjablonen, omdat een geraffineerd spel van licht en schaduw nog ontbreekt.

Allengs kreeg hij meer durf, baseerde hij zich meer op eigen natuurstudie en vanaf



2: Andreas Schelfhout: 'Bommen, vissersvolk en elegante wandelaars op het Scheveningse strand', olie/paneel, 19 x 22,4 cm., gesigineerd l.o. en gedateerd '48.

het midden van de jaren dertig werd, vermoedelijk onder invloed van zijn leerling en schoonzoon Wijnand Nuyten (1813-1839), zijn penseel losser en ontstonden de fijn gewerkte, sfeervolle winter- en ijsgezichten die zijn topjaren markeren. Schelfhout maakte gebruik van geraffineerde compositieschema's en talloze motieven die hij varieerde en in wisselende combinaties toepaste, zoals een koek-en-zopie op het ijs, met de Hollandse vlag in top, prattende figuren rond een duwslee, een paard met slee, een molen of boerenhuis links of rechts en een groep van twee of drie zwiervende schaatsers aan een stok.

Dat zijn talent tot op hoge leeftijd tot prachtig werk leidde bewijst *Schaatsvolk en trekslede op een bevroren vaart* uit 1869 (afb. 3). De productie schilder had toen al meer dan achthonderd schilderijen gemaakt, waarvan een groot deel ijsgezichten. Het liet zien dat hij desondanks nog steeds tot goede

kwaliteit in staat was en toonde het vakmanschap van de meester. Dit was vermoedelijk Schelfhouts laatste schilderij. In de catalogus van zijn nalatenschapsvervolg, in juli 1870, stond bij het meesterwerk vermeld: 'dernier tableau du maître'.

## 'Onze grooten Schelfhout'

De bewondering voor de zomer- en winterlandschappen van Schelfhout was in de jaren veertig en vijftig zo groot, dat critici hem lovende bijnamen gaven, zoals 'Claude Lorrain der wintergezichten'. De Franse schilder Claude Lorrain (1600-1682) dompelde zijn pastorale landschappen in stemmig morgenlicht of avondschemering. De idyllische sfeer die daardoor ontstond werd in de negentiende eeuw zeer bewonderd, ook door Schelfhout. In tegenstelling tot Lorrains sterk geïdealiseerde voorstellingen



1: Andreas Schelfhout: 'Jonge terriër op kussen', olie/paneel, 32,1 x 27,3 cm., gesigineerd l.o. en gedateerd '47.

echter, waren Schelfhouts winters geënt op de werkelijkheid en aan hun natuurgetrouwheid en herkenbare Hollandse, winterse atmosfeer ontleenden ze hun succes. 'Alleen zoo als Schelfhout den winter voorstelt, in het witte gewaad en met de bonte menigte van schaatsenrijders, vinden wij er iets aantrekkelijks in', schreef een criticus in 1841 in *De Kunst-kronijk*.

In 1849 schilderde Schelfhout *Schapenhoedster met kudde en reizigers in een glooiend zomerlandschap*, voor zover bekend het grootste schilderij uit zijn oeuvre (afb. 4). Hoogstwaarschijnlijk was het doek in datzelfde jaar ook te zien op de Tentoonstelling van Levende

Meesters in Den Haag, met de titel 'Landschap in de omstreken van Kassel, bij ondergaande zon'. In die tijd was hij, naast Barend Cornelis Koekkoek (1803-1862), de hoogst gewaardeerde landschapschilder van zijn tijd. Dit werk doet wat onderwerp en stoffering betreft sterk denken aan de panoramische berglandschappen die Koekkoek, geïnspireerd door de ongerepte natuur van het Duitse Middelbergte, in de jaren dertig en veertig schilderde. Met name de 'italianiserende' stoffage wijst sterk in de richting van Koekkoek en naar diens bron, de zeventiende-eeuwer Nicolaes Berchem (1620-1683). Vooral in de jaren dertig leidde dit, in combinatie met een warm,



3: Andreas Schelfhout: 'Schaatsvolk en trekslede op een bevroren vaart', olie/paneel, 52,2 x 83 cm., gesigineerd r.o. en gedateerd 1869.



4: Andreas Schelfhout: 'Schapenhoedster met kudde en reizigers in een glooiend zomerlandschap', olie/doek, 110,4 x 146 cm., gesigineerd l.o. en gedateerd 1849.



gouden 'Lorraines' avondlicht, tot geïdealiseerde, tijdloze landschappen, die bij verzamelaars zeer in trek waren. De bewondering die Schelfhout aan de hand van een dergelijk werk voor de zestien jaar jongere meester toonde, werd ook beantwoord. Koekoek sprak waardend van 'onze grooten Schelfhout' en stelde diens vlakke, landelijke tafereel als voorbeeld van het destijds geldende ideaal 'Eenvoud, Waarheid en het Eeuwig Schone'.

### Eenvoud, Waarheid en het Eeuwig Schone

De aantrekkelijkheid van Schelfhouts landschappen ligt in de perfecte toepassing van dit ideaal. In zijn werken werden de natuur en het 'eerlijke' landelijke leven tot ideaal verheven (eenvoud). De landschappen zijn bedrieglijk natuurgetrouw (waarheid)



5: Andreas Schelfhout: 'Doorzicht bij een stadspoort', olie/paneel, 20,2 x 28,5 cm., gesigneerd r.o. en gedateerd 1867.

geschilderd, zonder een exacte weergave van de natuur te zijn, maar een samenstelling uit de mooiste delen der werkelijkheid (het eeuwig schone). Dit resulteerde in schilderijen die aangenaam zijn om naar te kijken. In zijn winters geen verdrinkende schaatser in een wak en kleu-

mende mensen op het ijs, maar vrolijk zwierende figuren, gemoedelijke tafereeltjes bij een slede en gezellige drukte bij een koek-en-zopie op zonnige ijsvlaktes. En in zijn zomers geen armoedige landlopers of afgebeulde boeren met magere trekpaarden, maar keuvelend, kleurig ge-

kleed landvolk, met weldoerend vee op een zomers zandpad. En als het dan eens flink stormt en de lucht dreigend nog meer slecht weer aankondigt, dan is er altijd wel een warme beschutting en een helpende hand in de buurt voor een verlate reiziger.

### Waardering

Het succes van een kunstenaar werd in Schelfhouts tijd in hoge mate bepaald door de markt, zoals een kunstenaar ook heden ten dage nog 'gemaakt of gebroken' kan worden door de mode en goede of slechte kritieken.

Ook Schelfhout heeft dit ondervonden. Steeg zijn roem onder invloed van de romantische smaak gedurende zijn loopbaan voortdurend, nadien ging het bergafwaarts. Het kunstkritische tijdschrift de opkomende impressio-

nistische visie op de landschapschilderkunst, waarin het werken direct naar de natuur centraal stond, maakte dat de geïdealiseerde landschappen uit de romantiek passé raakten. De opkomst van de Haagse School maakte dat werken als die van Schelfhout steeds minder waardering oogstten, wat ook in de literatuur van die tijd te lezen valt.

Pas na de Tweede Wereldoorlog begon de herwaardering van de romantiek en sinds een aantal decennia krijgt de schilderkunst van Andreas Schelfhout nationaal en internationaal weer grote erkenning.

### Oeuvrecatalogus

Tot slot: voor inventarisatie van en onderzoek naar Schelfhouts oeuvre is de Schelfhout Documentatie Stichting in het leven geroepen. Het doel is

om uiteindelijk op internet een zo volledig mogelijk overzicht te bieden van zijn werk. Deze oeuvrecatalogus zal alle getraceerde authentieke schilderijen, aquarellen en tekeningen van Andreas Schelfhout omvatten en vanaf dit voorjaar te raadplegen zijn op de website van de stichting: [www.schelfhout.nl](http://www.schelfhout.nl).

Frank Buunk

Alle schilderijen: collectie Simonis & Buunk Kunsthandel, Ede

Onsterfelijk Schoon. De landschappen van Andreas Schelfhout

(1787-1870) en zijn leerlingen.

Van 27 januari t/m 13 maart.

Openingstijden expositie: dinsdag t/m zaterdag van 11-17 uur.

Open zondagen: 30 januari en 13 maart van 11-17 uur.

Simonis & Buunk Kunsthandel, Notaris Fischerstraat 30, 6711 BD - Ede, tel. 0318-652888, [www.simonis-buunk.nl](http://www.simonis-buunk.nl).

# Museum zonder kunst

## MOMENTOPNAMEN IN HET RIJKSMUSEUM DOOR DE FOTOGRAFE WIJNANDA DEROO

Het Rijksmuseum in Amsterdam is tijdens de ingrijpende verbouwing zo'n viereneenhalf jaar dicht. Het museum was (in termen van het museum zelf) in de loop der afgelopen tijden 'als het ware dichtgeslibd'. Het wordt grondig verbouwd en is, althans voor het grote publiek, goeddeels gesloten. 'Uitgangspunt bij de verbouwing is het terugbrengen van licht, lucht en architectonische helderheid in het gebouw en het zo in te richten dat het museum tegemoetkomt aan de wensen van de moderne mens, die weliswaar de pracht van het verleden komt bewonderen, maar geen genoegen neemt met ouderwetse voorzieningen.'

### Presentaties

De sluiting van het gebouw en de overbrenging van kunstwerken leidden tot veel publiciteit. En die kan het museum natuurlijk best gebruiken, want uit het oog is het uit het hart. Dus wordt een deel van het gebouw nu gewijd aan een grootse presentatie van topstukken uit de Gouden Eeuw onder de titel 'De Meesterwerken'.

Bovendien heeft men ervoor gezorgd dat belangrijke delen van de vaste collectie elders zichtbaar worden. Sinds februari 2004 presenteert het Rijksmuseum in tien musea in Nederland, België en Duitsland delen van zijn collectie in langdurig bruikleen onder de titel 'Rijksmuseum aan/in/op de...'. De bruiklenen gelden in de meeste gevallen voor de duur van de verbouwing van het Rijksmuseum.



### Leeg

In het infocentrum van het Rijksmuseum-in-verbouwing is sinds eind januari van dit jaar een tentoonstelling te zien van foto's die vorig jaar augustus zijn gemaakt. Die tussenliggende periode was een soort 'niemandstijd'. De zalen waren leeg, ontdaan van alles wat er sinds de bouw (1885) door architect P.J.H. Cuypers aan is toegevoegd en veranderd. De foto's zijn van Wijnanda Deroo,

de fotografe die zich heeft gespecialiseerd in ruimtes waarin mensen afwezig zijn. Deze nogal kale omschrijving doet geen recht aan de kwaliteit van haar omvangrijk oeuvre, maar is technisch inhoudelijk wel typerend voor haar werk en werkwijze. Dat ze al sinds vele jaren in de VS woont en werkt, was voor Theo Tegelaers geen beletsel juist haar te vragen voor het fotograferen van het lege Rijksmuseum. Tegelaers - zelf



ook beeldend kunstenaar - is als kunstaviseur verbonden aan het Atelier Rijksbouwmeester en fungeert in voorkomende gevallen als curator/adviseur van de Rijksgebouwendienst. De vastgoedportefeuille van de dienst bestaat uit bijna tweeduizend gebouwen in ons land, waaronder dus het Rijksmuseum.

### Percentageregeling

De opdracht aan Wijnanda Deroo maakt deel uit van een

reeks opdrachten die betrekking hebben op de totstandkoming van het nieuwe Rijksmuseum.

De financiering van deze projecten, die door hedendaagse kunstenaars uit verschillende disciplines worden uitgevoerd, komt van de zogenaamde kunstregeling. Die voorziet erin dat een vastgesteld percentage van de totale bouwsom ten goede komt aan kunst, in of aan of

over het gebouw. In dit geval is daarmee voor kunstopdrachten een bedrag van ongeveer € 500.000 beschikbaar. De uitvoering van de kunstregeling valt onder verantwoordelijkheid van de Rijksbouwmeester.

### Museum zonder kunst

De reeks foto's die Wijnanda Deroo maakte, is de eerste opdracht uit de reeks die nog met drie andere zal worden uitgebreid. Theo Tegelaers: "We zagen aankomen dat er een zeer beperkte periode zou zijn dat er sprake is van een 'museum zonder kunst', maar ook een periode waarin nog niet verder is gesloopt of alweer wordt verbouwd." Kenmerkend voor deze overgangstijd is de afwezigheid van schilderijen en mensen. Meer dan ooit kan men in die tijd waarnemen en ondergaan hoe het museum er destijds in de opvatting van de architect heeft uitgezien. "Dit moment hebben we willen vastleggen." Van tevoren heeft Wijnanda Deroo zich met de architecten verdiept in het karakter van het gebouw en zich zo goed mogelijk vergewist van het hetgeen ze zou aantreffen. Uiteindelijk heeft ze in twee weken tijd, geheel ongestoord, haar eigen gang kunnen gaan. In totaal heeft ze ongeveer honderd opnamen gemaakt, in kleur, met een 6 x 7 camera.

In het infocentrum van het Rijksmuseum zijn (tot medio maart) twaalf foto's van 70 x 100 cm. en dertien foto's van 40 x 50 cm. te zien.